

Anna Götlind

Replik till Janken Myrdal

Jag har i en artikel i *Scandia* 1990:2 behandlat ett par av de teknikbilder som återfinns i den heliga Birgittas uppenbarelser och kring dessa diskuterat uppenbarelsernas användbarhet som teknikhistoriskt källmaterial. Påpekas bör att min kritik av ekonomhistorikern Janken Myrdal, vilken har föranlett hans diskussionsinlägg, endast omfattar en mycket liten del av artikeln.

Myrdal har reagerat kraftigt på min artikel och känner sig personligen angripen. Han undrar dock vad det är som gör att jag kritiserar honom eftersom det, enligt honom själv, inte kan vara hans sätt att använda uppenbarelserna. Men det är just det det är, och jag skulle naturligtvis ha gett konkreta exempel på detta istället för de något olyckliga, generella omdömen jag gav i artikeln. I sitt diskussionsinlägg visar dock Myrdal själv hur han i sin avhandling har använt uppenbarelserna, vilket ger mig en utmärkt möjlighet att i denna replik konkretisera min kritik.

Myrdal menar att eftersom det i den fornsvenska versionen av uppenbarelserna endast talas om *årder* och inte *plog* kan man hävda att "Birgitta (eller hennes översättare) anknuter till en östsvensk redskapskultur". Ja, när det gäller *översättaren* i 1380-talets Vadstena kan vi hävda det, men inte när det gäller *Birgitta*. Vi vet inte vad Birgitta valde för ord i dessa liknelser eftersom hennes autografer är försvunna. Vi kan därmed inte heller utesluta att det kan vara fråga om litterära lån. I de latinska textversionerna, som låg till grund för den fornsvenska översättningen, finner vi genomgående ordet *aratrum*, vilket kan betyda både plog och årder. Myrdals påstående att Tryggve Lundén "översätter fel" då han skriver plog är därför en allvarlig anklagelse. Det är också insinuant att påstå att jag inte skulle känna till skillnaden mellan plog och årder, bara för att jag i min tabell har valt att redovisa samma term som Birgit Klockars gör i sitt register, nämligen plog.

Myrdal hävdar också att det är märkligt att jag använder termen plog, samtidigt som jag "med rätta, betonar källvärdet i den fornsvenska versionen". Var i min artikel Myrdal kan ha hittat detta påstående vet jag inte. Men visst går det att hävda att den fornsvenska versionen (eller rättare sagt versionerna¹) har ett stort källvärde — om man vill veta hur det såg ut i 1380-talets Sverige. Jag har själv dragit slutsatser utifrån ordval i den fornsvenska texten, i samband med min diskussion om de första mekaniska uren i Sverige². Och det vore onekligen en spännande forskningsuppgift att försöka beskriva den verklighet som omgav de första munkarna i Vadstena kloster. Man kan faktiskt undra varför *Birgittas* omvärld skulle vara mer intressant.

Myrdal hänvisar vidare till ett resonemang i sin avhandling kring liknelser om tistlar. Min kritik är här densamma som i fallet plog/årder. I den latinska texten används nämligen ordet *zizania*, ett ursprungligen hebreiskt ord som via grekiskan har letat sig in i latinet och som helt enkelt betyder *ogräs*. Än en gång har Myrdal helt ignorerat vad som står i den latinska texten och istället byggt hela resonemanget på den fornsvenska texten. Och än en gång tycks han mena att det är i den senare som vi kommer Birgittas egna ord närmast.

Vi kan således konstatera att Myrdal inte i något av dessa fall har beaktat vad som egentligen står i den *latinska* texten. Det är anmärkningsvärt att notera detta, speciellt som han ställer sig tvivlande till Lundéns översättning av densamma. Det vore orimligt

att kräva av en historiker att han/hon skall behärska medeltidslatin fullt ut. Men det gör det desto viktigare att utnyttja expertis på området. Jag har själv vid arbetet med uppenbarelserna konsulterat bl.a. Hans Aili i Stockholm, som arbetar med utgivandet av den fjärde boken av uppenbarelserna.

Aili har bl.a. poängterat det faktum att latinet under medeltiden var ett internationellt språk, som skulle förstås av alla lärda i hela kristenheten, oavsett nationalitet. Det fanns därför inget intresse av att vid översättning till latin använda lokala termer och begrepp, t.ex. *årder*. Man kan säga att latinöversättningarna maskerar lokala förhållanden i internationella termer. Detta gäller också Birgittas texter och gör det närmast omöjligt att bestämma vilka enskilda svenska ord Birgitta ursprungligen använde. Vid återöversättningen till fornsvenska gjorde däremot Vadstenabrodern en lokal tolkning av texten — de mycket allmänna begreppen *aratrum* och *zizania* översattes till *årder* respektive *tistel*, ord som betydde något konkret för 1380-talets svenskar.

Kanske allvarligare än problemen med latinet är emellertid den nonchalans som Myrdal uppvisar när det gäller källsituationen i stort. Birgittas uppenbarelsen är ett mycket snårigt och komplicerat källmaterial att ge sig i kast med. Det kanske viktigaste syftet med min artikel var att peka på och exemplifiera just detta. Därmed inte sagt att historiker skall låta bli att använda detta mycket rika källmaterial vid undersökningar av medeltida svenskt vardagsliv (och då inte bara Birgittas värld). Det viktiga är att man som historiker är medveten om och beaktar de källproblem som faktiskt finns. Det är denna medvetenhet jag saknar hos Myrdal.

För övrigt tycks Myrdal helt ha missuppfattat just syftet med min artikel. Min avsikt med artikeln var, som jag nämnde inledningsvis, att diskutera ett par av de teknikbilder som förekommer hos Birgitta och utifrån dessa diskutera möjligheten att använda uppenbarelserna som teknikhistoriskt källmaterial.

Jag strävar således *inte* efter att "finna det som Birgitta saknar personlig erfarenhet av och sannolikt hämtat från någon förlaga", vilket Myrdal påstår i sitt inlägg. Min huvudpoäng är *inte* att "uppenbarelserna (troligen) inte ger någon självupplevd och faktisk beskrivning" av teknik på en "högre nivå". Tvärtom visar jag i mina exempel att ett par av de teknikbilder jag diskuterar mycket väl kan bygga på Birgittas egna erfarenheter, t. ex. användningen av magneter. Jag argumenterar nämligen *inte*, vilket Myrdal tycks tro, för att Birgitta i sina liknelser alltid "återgått på redan tidigare (och helst utanför Sverige) utformade liknelser" (se resonemanget kring bilden av gödselhantering i Myrdals inlägg). Min konklusion i artikeln är istället, att vi *inte generellt* kan hävda att Birgitta beskriver något självupplevt i uppenbarelsen som innehåller teknikbilder. Vi kan inte heller hävda att det huvudsakligen är fråga om litterära lån, om kända religiösa metaforer.³

Jag avfärdar därför *inte* Myrdals förslag att det vore en intressant forskningsuppgift att försöka rekonstruera den verklighet som omgav Birgitta — tvärtom. Och Myrdals "letrådsparadigm" à la Ginzburg är onekligen en spännande metod, om än inte helt okomplicerad. Biktfadernas och översättarnas eventuella påverkan på Birgittas ursprungstext, kanske framför allt i just perifera detaljer, kan inte negligeras. I min artikel ger jag ett konkret exempel på detta i mitt resonemang om det mekaniska uret, i åttonde bokens 48:e kapitel.⁴ Bilden av det fallande lodet förekommer i en bisats, som en detalj i periferin, men den är knappast ditsatt av Birgitta. Den kan därför inte berätta något om Birgitta själv och hennes egna erfarenheter, men väl om hennes biktfäder och deras värld.

Den heliga Birgittas uppenbarelsen är inte endast religion — tvärtom. Det är storartad

litteratur som kan berätta mycket om 1300-talets människor och kultur. Men vi måste handskas varligt med detta unika källmaterial — det gäller såväl Janken Myrdal som alla andra som arbetar med uppenbarelserna.

Noter

1. Myrdal diskuterar inte alls det faktum att Klemming i sin utgåva av den fornsvenska texten inte redovisar de olika handskriftsvarianterna.
2. Anna Götlind, " 'Ok at thw skuli thz bätir vndirstanda'— Teknikbilder i den heliga Birgittas uppenbarelser", *Scandia* 56:2 (1990), s. 150.
3. Götlind, s. 154.
4. Götlind, s. 150.